

‘Snelheid is geboden anders verdwijnen slachtoffers weer onder de radar’

Seksuele uitbuiting van minderjarige meisjes is vanwege de onzichtbaarheid een moeilijk aan te pakken probleem. Angst en schaamte beletten slachtoffers bij ontdekking vaak om aangifte te doen. Politie en Jeugdzorg staan dan machteloos aan de zijlijn. De inzet van ervaringsdeskundige coaches voor de jonge slachtoffers kan voor gemeenten een goede aanvulling zijn op de reguliere jeugdhulpverlening, bepleit deskundige Merel van Groningen, zelf ooit slachtoffer van een loverboy.

Het kan om de hoek gebeuren. In kleine dorpen en in grote steden, meestal onzichtbaar achter de voordeur. En daardoor ongrijpbaar. Kwetsbare minderjarige meisjes die hunkeren naar aandacht en recht in de armen lopen van een man die ze dat geeft. Voor even. Waarna het web zich al snel sluit en hij zijn macht gebruikt om haar seksueel uit te buiten.

Mensenhandel komt in verschillende gedaanten, in Nederland en daarbuiten. Het zijn de jonge vrouwen uit de Filippijnen of Oost-Europa, meisjes vaak nog, die onder valse beloften van huishoudelijk werk naar Nederland worden gehaald, en binnen een mum van tijd gedwongen in de prostitutie werken. Of de doodsbang, berooide en verzwakte mensen die de douane in Calais verwaasd aanstaren, nadat ze zijn ontdekt achter een schot in een van de vrachtwagens op weg naar ‘het beloofde Engeland’. En het zijn de arbeidsmigranten die tegen een hongerloon via malafide uitzendbureaus worden ingezet in de kassen in het Westland en gehuisvest worden onder abominabele omstandigheden. Maar het zijn dus ook die Nederlandse meisjes – en soms jongens - in gemeenten door het hele land, soms pas dertien, veertien jaar, die onder dwang hun lichaam moeten verkopen.

Topje van de ijsberg

Angst, schaamte en het vertekende beeld dat ze speciaal zijn voor iemand, zorgen ervoor dat ze de uitbuiting in de meeste gevallen goed verborgen weten te houden. Signalering van het probleem wordt hierdoor ernstig bemoeilijkt. Ook wordt er relatief gezien weinig aangifte gedaan. Bij Comensha zijn in 2022 814 nieuwe slachtoffers van mensenhandel gemeld, een lichte stijging ten opzichte van het aantal in 2021 (791). Een topje van de ijsberg, aldus het landelijk coördinatiecentrum tegen mensenhandel. De - optimistische - schatting is dat slechts 1 op de 5 gevallen wordt gemeld. Waarschijnlijk nog minder dan dat.

Ouders, Jeugdzorg en politie staan door het verborgen karakter vaak machteloos aan de zijlijn. ‘Het gebeurt onder je ogen en toch zie je het niet, dat geldt voor uitbuiting in zijn algemeenheid en dus ook voor seksuele uitbuiting van minderjarige meisjes,’ zegt Monique Wijngaard, onderzoeker met ruim 30 jaar ervaring in verschillende zeden- en mensenhandel teams. ‘Het is zelfs voor de gespecialiseerde teams van de politie moeilijk te herkennen. Je hebt een sterk gevoel dat er iets niet klopt, maar krijgt er geen grip op.’

Ingewikkeld wetsartikel

Ook als de seksuele uitbuiting wel aan het licht komt, zijn de meisjes niet meteen geholpen, beaamt Wijngaard. ‘Wantrouwen richting de politie, angst en schaamte weerhouden het merendeel van de slachtoffers aangifte te doen en hulp te zoeken. Ook het wetsartikel mensenhandel (273f) maakt het er niet gemakkelijker op.’ Het is volgens de onderzoeker positief dat het wetsartikel er - nu zo’n 25 jaar geleden - is gekomen, maar de inhoud is

gecompliceerd en moeilijk te interpreteren, zelfs door juristen en officieren van justitie. 'Laat staan dat de jonge slachtoffers er zelf iets van begrijpen.'

Het bewuste artikel is geschreven voor de verdachten, legt Wijngaard uit, en handelt over hun gedachtegang, ideevorming en de uitvoering van hun ideeën. Waar bij verkrachting het slachtoffer bijvoorbeeld duidelijk nee heeft moeten zeggen, geen aanleiding heeft moeten geven, wordt er in het artikel tegen mensenhandel niet naar het slachtoffer en diens handelswijze gekeken. Dat maakt het volgens Wijngaard in de praktijk lastig. 'Slachtoffers denken namelijk wel vaak in die trant als ze de dupe worden van seksuele uitbuiting. Zo van, ik heb er niks tegen gedaan, ik heb mij niet verzet of ik zat al in de prostitutie. Zij denken zelf medeschuldig te zijn en doen dan geen aangifte. Zo komen ze niet op de radar bij politie en hulpverleningsinstanties.'

'Zelf nooit aangifte gedaan'

Hoe moeilijk het is om aangifte te doen, ondervond Merel van Groningen, zelf slachtoffer van een loverboy, tientallen jaren geleden al. Zij is oprichter van de gelijknamige foundation die zich inzet voor hulp aan slachtoffers van seksuele uitbuiting. Haar verhaal, dat ze zelf in verschillende boeken optekende, is hartverscheurend en anno 2023 nog schrijnend actueel.

Als meisje uit een gebroken gezin, kwam Van Groningen onder invloed van een loverboy toen ze 14 was. Haar moeder kreeg dat na een tijdje pas in de gaten en benaderde toen verschillende jeugdinstanties. 'Van een van de instanties kwam het advies om mij begeleid op kamers te laten wonen, omdat het thuis niet goed meer ging. Maar dat zou in de stad zijn waar die gast ook woonde. Mijn moeder vond dat een slecht idee en besloot mij daarom op een internaat te plaatsen.' Daar is de 14-jarige Merel onder bedreiging van een vuurwapen door haar uitbuiters weer weggehaald, waarop haar moeder de kindbescherming inschakelde. Die stelde een onderzoek in dat een half jaar in beslag zou nemen. 'Dat was veel te lang en mijn intussen radeloze moeder restte weinig anders dan zichzelf uit de ouderlijke macht te laten zetten, zodat ik overgedragen kon worden aan Jeugdzorg. Pas dan zou de politie mij weg kunnen halen en ergens in veiligheid kunnen brengen buiten het gezichtsveld en de invloedssfeer van die man.'

Van Groningen vervolgt: 'Toen was het zo geregeld, ik werd opgehaald en was veilig. Mijn moeder stortte vlak daarna echter in en werd opgenomen in een psychiatrische instelling. Zij kon geen aangifte meer doen en zelf durfde ik het niet. Mijn vader hield zich afzijdig. Ik had niemand waar ik op terug kon vallen, ook niet op professionele hulp. In het dossier van de kinderrechter, dat ik jaren later heb ingezien, kwam dat allemaal terug. Het was heel confronterend om te lezen dat je zo door iedereen bent afgewezen.'

Gemeenten werken aan aanpak

Sinds 2015 valt Jeugdzorg en daarmee ook de zorg voor minderjarige slachtoffers van seksuele of andere uitbuiting onder de gemeente. Net als de politie, worstelen gemeenten met de signalering en met de begeleiding van slachtoffers als de uitbuiting eenmaal aan het licht is gekomen. Het is bij gemeenten zeker geen kwestie van onwil, desinteresse of ontkenning van het probleem. Een groeiend aantal gemeenten heeft of werkt inmiddels aan

een lokale aanpak mensenhandel. Daarnaast reisde de campagne *Open je ogen voor mensenhandel* van CoMensha de afgelopen jaren ook door Nederland om gemeenten te helpen bewustwording te creëren over de vaak verborgen wereld van mensenhandel.

Nederland beschikt verder, zo staat in het laatste jaarverslag van CoMensha, sinds 2022 over een landelijk dekkend netwerk van zorgcoördinatoren. Zij spelen een cruciale rol bij het eerste contact met slachtoffers en het informeren van slachtoffers over hun rechten en de beschikbare hulp. Zij helpen slachtoffers ook om die hulp te vinden. Toch is juist in dat begeleidingstraject ruimte voor verbetering, vindt Merel van Groningen. Zij pleit daarom voor de inzet van ervaringsdeskundige coaches. 'Ik ben ervan overtuigd dat mensen die dit zelf hebben meegemaakt en gevoeld, de slachtoffers het beste kunnen helpen.'

Ervaringsdeskundige coaches opleiden

Van Groningen leidt met een team van professionals, onder wie rechercheur Monique Wijngaard, vrouwen die zelf slachtoffer zijn geweest van seksuele uitbuiting op tot ervaringsdeskundige coaches. De opleiding bestaat uit tien verschillende modules plus een stage. 'De vrouwen krijgen onder meer les over trauma's en het bewaken van grenzen. Ook verdiepen zij zich in het strafrecht en krijgen ze een presentatietraining. Verder leren de cursisten erkende interventies te gebruiken. Zo kunnen ze na afloop van hun opleiding vanuit een breed theoretisch kader hun coachingsvaardigheden inzetten voor de hulp aan jonge slachtoffers. Samen met de professionals.'

'Niet ieder voormalig slachtoffer is natuurlijk geschikt om ervaringsdeskundig coach te worden,' licht Van Groningen toe. 'Om de kwaliteit van de opleiding te borgen, maar ook om de vrouwen tegen zichzelf te beschermen, krijgen zij daarom vooraf een gedegen screening.' Daarbij is het essentieel dat de kans dat de vrouwen zelf terugvallen of opnieuw slachtoffer worden van seksuele uitbuiting minimaal moet zijn. Ook moeten ze beschikken over noodzakelijke basiskennis om een slachtoffer te kunnen begeleiden.'

Bewustzijn onder jongeren creëren

Het werk van de opgeleide ervaringsdeskundige coaches is tweeledig. Enerzijds kunnen ze worden ingezet voor preventie, die voornamelijk bestaat uit voorlichting aan jongeren. De voorlichting is bedoeld om jongeren bewust te maken van het fenomeen seksuele uitbuiting en seksueel misbruik. Ook kan het helpen voorkomen dat de jongeren zelf slachtoffer worden van loverboys of andere mensenhandelaars.

De voorlichting is interactief en bedoeld voor jongeren in het VMBO-, PRO- en ZML-onderwijs. De coach vertelt in de klas over haar eigen ervaringen. Daarbij wordt onder meer ingezoomd op de manier waarop jongeren slachtoffer worden van loverboys. Ook laten ze de jongeren zien hoe de daders meestal te werk gaan en komen onderwerpen als sexting, exposing, grooming en sextortion aan bod. De coaches geven ook voorlichting aan ouders, op sportclubs of bij andere maatschappelijke organisaties.

Gerichte persoonlijke hulpverlening

Een tweede belangrijk pijler is de persoonlijke begeleiding van de slachtoffers door de ervaringsdeskundige coaches. Zij kunnen de slachtoffers helpen hun traumatische ervaringen te verwerken en hen begeleiden bij hun gang naar de politie om aangifte te doen. Dit als aanvulling op de professionele hulpverlening. 'Een ervaringsdeskundige coach weet uit eigen ervaring wat het is om slachtoffer te zijn van een loverboy of seksueel grensoverschrijdend gedrag binnen het gezin of daarbuiten', aldus Merel van Groningen. 'De mensen die wij opleiden leren hoe ze hun eigen kennis en ervaring effectief in kunnen zetten om slachtoffers te helpen. Zij zijn er, net als ikzelf, van overtuigd dat niemand dit alleen zou moeten doorstaan. Het lukt ze vaak makkelijker het vertrouwen te winnen van de slachtoffers dan de hulpverlening of de politie.'

Uit eigen ervaring weet Van Groningen, die zelf tientallen meisjes heeft geholpen en begeleid, dat een klik met het slachtoffer heel belangrijk is voor succes. Ook het informele karakter van haar vorm van begeleiding speelt een rol, waarbij het slachtoffer kan aangeven waar bijvoorbeeld wordt afgesproken. 'Dat kan zowel thuis op school of op een openbare plek zijn.'

Samenwerking met gemeenten gezocht

Onbekendheid met de mogelijkheid om ervaringsdeskundige coaches in te zetten voor slachtoffers van seksuele uitbuiting of misbruik, gecombineerd met het woud aan geldstromen en financiële potjes, maken dat tot nu toe dat slechts een handjevol gemeenten de coaches al inzet in het professionele hulptraject. Van Groningen zou de samenwerking met gemeenten graag uitbreiden, omdat die echt iets toe kan voegen aan de bestaande vormen van hulpverlening aan de vaak jonge slachtoffers. Dat zou onder meer kunnen via een verkorte maatwerkovereenkomst voor minderjarige slachtoffers en een PGB vanuit de WMO voor slachtoffers boven de 18 jaar.

Succesvolle pilot in Eindhoven

'Ik had piketdienst, toen er een telefoontje van een huisarts binnenkwam over een gezin waar net incest aan het licht was gekomen, vertelt Ilse Klein Klouwenberg, destijds werkzaam bij gemeente Eindhoven op het Service Bureau. 'De vader had zijn minderjarige dochter misbruikt. Wat nu?'

De huisarts in kwestie pleitte voor goede en snelle tweedelijns hulp, waar het gezin ook recht op had. 'Helaas hadden alle gecontracteerde aanbieders op dat moment lange wachtlijsten', vervolgt Klein Klouwenberg. 'Het was niet zomaar een traumabehandeling, incest is echt zo ongelooflijk ingewikkeld. Toen heb ik Merel van Groningen gebeld. Zij bood meteen aan om naar Eindhoven te komen om met dat meisje te praten, en haar bij te staan bij de verhoren met de politie. Ze waarschuwde dat er heel veel op het meisje af zou komen.'

Het probleem was dat Merel van Groningen geen benodigde registratie heeft voor niet-gecontracteerde zorgaanbieders. 'Toch wilde ik haar inzetten', zegt Klein Klouwenberg. 'Zelf heb ik toen besloten dat we dit zouden gaan fixen, door een maatwerkcontract op te stellen en daarvoor een vergelijkbaar tarief te zoeken. Merel heeft daar overigens niet op gewacht,

maar is vrijwel direct begonnen met een eerste gesprek, omdat snelheid volgens haar heel belangrijk is. Anders verdwijnen de slachtoffers weer onder de radar.'

'De omgekeerde toets'

Opmerkelijk is dat daderhulp vaak binnen een dag kan worden geregeld. Als je snel hulp wilt voor slachtoffers is dat heel anders. Klein Klouwenberg: 'Google zelf maar, je vindt niks.' Daarom is het volgens haar belangrijk dat meer gemeenten out of the box gaan denken. 'Veel gemeenten laten hun ambtenaren de training 'de omgekeerde toets', volgen ofwel 'wat helpt echt en wat is nuttig en nodig'. Helaas wordt dit principe nog veel te weinig in de praktijk gebracht en blijven de ambtenaren toch veilig werken met vaste modellen en protocollen. Ik mis de creativiteit om tot goede snelle oplossingen te komen en bijvoorbeeld ervaringsdeskundige coaches in te zetten. Creativiteit die juist hard nodig is om de jeugdige slachtoffers van seksuele uitbuiting en misbruik te helpen', besluit Klein Klouwenberg.